

Emanuel Hoško

KATEKIZAM I VJERONAUČNA METODIKA BISKUPA BONAČIĆA

Jerolim Bonačić, »duhovnjak crkve nereziške i arhipop od Brača«, priredio je katekizam pod nazivom *Nauk kršćanski s novim načinom istomačen*.¹ U »pridgovoru štiocu« (7-13) priznaje da ga je sadržajno prvenstveno zasnovao po uzoru na katekizme Roberta Bellarmina, premda nije zanemario ni vjeronaučne priručnike koje su priredili »ostali mudri naučitelji« (8). Od onog što »u duže i s dubočinom bogoslovskom istomači nigdar dosta pohvaljeni kardinal Bellarmino« (8), Bonačić je prihvatio i zadržao samo što je smatrao za »potribno, i to tomačeći s načinom lanim [lakim] i kratkim« (8). Gradivo je rasporedio »s redom osobitim«, i to tako da odgovara »za lastno uvistiti neumitne svake vrsti, a navlastito dicu« (8), tj. da odgovara potrebama nezaboravnih i jednostavnih, napose djeci.

Bonačić je svoj kratko sazdan katekizam namijenio najprije »za samu službu moje crkve« (8), tj. svoje župe u Nerežišću. Provjerivši ga u njoj, odlučio ga je ponuditi svim dalmatinskim nadbiskupijama i biskupijama pa prvo izdanje posvećuje »gospodi i gospodarom arhibiskupom i biskupom Dalmacije«. Dao ga je 1743. tiskati u Veneciji, a kad je prvo izdanje bilo iscrpljeno, otisnuo je 1761. ponovno u Veneciji drugo izdanje. Tada je već bio šibenski biskup.² Naredio je stoga svećenicima svoje biskupije da u vjeronaučnoj pouci koriste njegov katekizam.

¹ Cjelovit i onovremenim pravopisom pisan naslov glasi: *Nauk karstjanski s novim nacinom u kratko iztomacen za lasno uvistiti neumitne, a navlastito dizzu u stvaarih potribnih za spasiti se sloxen po pripocetovanomu gospodinu D. Hierolimu Bonacicchju iz Braca, nauciteglju od bogoslovja i mudroznanja... sada duhovgnaku Czrikve Nereziske i Archipoppu od Braca. Ponixno prikazan prisvitioj gospodi i gospodarom archibiskupom i biskupom od Dalmazie privridnim i pridostojnim. U Mlecb, MDCCXLIII. Po Bortulu Occhi kgnigaru s dopusctenjem od stariscin.*

² Jerolim Blaž Bonačić (Milna, otok Brač, 3. II 1709 — Šibenik, 20. IX 1762) je u Rimu pohađao srednju školu, a ondje je završio i visoko školovanje postigavši doktorat iz teologije i filozofije. Bio je član Papinske bogoslovne akademije. Djelovao je najprije kao župnik u Nerežišćima na Braču, a zatim je bio apostolski vizitator hvarske biskupije. Berić ističe da ga je njegov školski drug papa Klement XIII. imenovao 1759. šibenskim biskupom. Kao biskup je obavio kanonski pohod biskupije, naredio svećenicima u samom Šibeniku da svakodnevno uče u njegovoj biskupskoj palači gregorijansko pjevanje. Došao je u oštar sukob s kaptolom što je pospješilo njegovu ranu smrt (usp. D. BERIĆ: Bonačić Jeronim Blaž, u: *Leksikon pisaca Jugoslavije*, sv. 1, Novi Sad 1972, 287).

Zajedno sa šibenskom biskupijom su tijekom 18. st. »stotine i stotine glagoljaša iz našeg primorja« upotrebljavale Bonačićev katekizam, ali ga napuštaju početkom 19. st. i prihvaćaju tzv. *Austrijski katekizam*.³

Bonačić je očito smatrao da Bellarminov *Mali katekizam* nadilazi mogućnosti usvajanja njegovih župljana, neobrazovanih i u najvećem dijelu nepismenih. Svoj katekizam smatra jednostavnijim i prikladnijim mogućnostima shvaćanja svojih župljana i uopće stanovništvu južnih hrvatskih krajeva pod venecijanskom vlašću. Ipak se pobojavao da će kritičari prigovoriti toj jednostavnosti i nastoji odbiti njihov prigovor tvrdnjom da je na takav izbor sadržaja i način izlaganja bio primoran »jerbo kad je potreba malenim kruh davati, valja ostaviti tančine bogoslovske« (10).

Tako je jednostavnost sadržaja prva osobitost Bonačićevog *Nauka kršćanskog* vidljiva već u razvrstavanju i razdiobi katekizamskog gradiva koje on dijeli u tri dijela: prvi dio obuhvaća »ono ča je potribno znati napamet« (14-29); drugi dio sadrži ono »ka smo držani virovati, ufati i dilovati za spasiti se« (30-85), tj. prva tri tematska sklopa Bellarminovog *Malog katekizma*, a treći dio govori »svrhu ispovidi, pričešćenja i ostalih sakramentih« (86-120) i predstavlja pastoralnu adaptaciju četvrtog dijela Bellarminovog *Malog katekizma* o sakramentima. Tako je Bonačić razlučio katekizamske i molitvene obrasce (1. dio) od redovitog vjeronaučnog gradiva (2. i 3. dio). Strogi dio vjeronaučnog gradiva dijeli na ono što su trebali znati kandidati za pristupanje sakramentima pokore i euharistije (3. dio) i na gradivo cjelovite vjerske izobrazbe (2. dio); ovo posljednje uključuje tumačenja Vjerovanja (32-43), Očenaša i Zdravomarije (44-57) te Božjih i crkvenih zapovijedi (58-85).

Takvu razdiobu katekizamskog gradiva Bonačić opravdava potrebom prilagođavanja uzrastu i znanju vjeroučenika jer je vjeroučitelj dužan postupati »kako mati ljubezljiva ka, hraneći dicitu od svakih godišta, daje svakome različite jizbine, ali [ili] isti jizbine s različitim načinom« (10). Bonačić je očito smatrao da djeca najprije trebaju naučiti prvi dio njegovog *Nauka kršćanskog*, a učenje pojedinih poglavlja drugog i trećeg dijela djeca trebaju svladati uz tumačenje vjeroučitelja »po načinu razgovora« (123), i to po izboru vjeroučitelja »kako mu se bude viditi bolje« (123). Najvjerojatnije je Bonačić predvidio da će vjeroučitelji birati gradivo ovisno o uredbama ili običajima u pojedinim mjesnim crkvama o potrebnom vjeronaučnom znanju za pristup prvoj ispovijedi i prvoj pričesti.⁴

³ Krsto Stošić tvrdi da je Bonačić kao šibenski biskup »naredio svim župnicima da se imadu njegovim Naukom služiti u katehizovanju djece i puka. Valjda do pred sto godina bio je njegov Nauk u porabi šibenske biskupije« (usp. K. STOŠIĆ: *Katekizam šibenskog biskupa J. Bonačića* iz g. 1743. u: *Kršćanska škola*, 28 (1925), br. 7/8, 77-80).

⁴ Prvoj ispovijedi i prvoj pričesti se tijekom 18. st. pripuštalo djecu u vremenu od njihove dvanaeste do četrnaeste godine života (usp. P. BRAIDO: *Momenti di storia della catechesi e del catechismo dal concilio di Trento al concilio Vaticano I*. Roma 1932, 181).

Osobita novost Bonačićevog *Nauka kršćanskog* su metodološke upute pa Bonačić već u samom naslovu knjige naglašava da je njegov katekizam »nauk kršćanski s novim načinom istomačen« (13). U »nadometku« katekizma (121-149) donosi stoga različite molitve (126-149) i »način za uvistiti neumitne u ovom *Nauku*« (121-125) u kojem razrađuje osobitu vjeronaučnu metodiku. Najprije govori o poučavanju djece (121-124), a zatim o poučavanju odraslih (124-125). Prve upute je razdijelio u četrnaest točaka, a druge u sedam. Mjesto vjeronaučnog poučavanja je crkva, osobito za djecu. Poučavanje odraslih treba nastaviti i u njihovom domu. Svećenik je glavni nosilac odgovornosti za poučavanje u vjeri, ali neposredni izvršitelj pouke su drugi: đakoni, ostali koji se spremaju za svećenike (»diaci«) i sposobnija djeca. Osnovni način prenošenja katekizamskog gradiva je ponavljanje, a usvajanje gradiva događa se memoriranjem, učenjem napamet.

Vjeronauk za djecu valja držati »svaki svetac zapovidni« (121,1), tj. nedjeljama i blagdanima. Na sastanak poziva crkveno zvono, a u crkvu se dolazi u povorci koja okuplja po mjestu djecu. U procesiji se mole »letanije Gospine« (121,1).

Vjeronaučni sastanak se odvija u četiri dijela.

Najprije đakon predvodi zajedničko recitiranje osnovnih molitvenih i katekizamskih obrazaca koje sadrži prvo poglavlje prvog dijela Bonačićevog katekizma: Očenaš, Zdravomarija, Vjerovanje, Zdravo Kraljice, Deset zapovijedi Božjih i pet zapovijedi crkvenih, četrnaest djela milosrđa, dvije vrste grijeha, sedam glavnih grijeha, šest grijeha protiv Duha Svetoga, četiri grijeha što vape u nebo, sedam sakramenata, pet stvari potrebnih za dobru ispovijed, tri za dobru pričest, dvije za primanje ostalih sakramenata, zatim pet tjelesnih osjetila i četiri posljednje stvari čovjeka.

Iza toga slijedi drugi dio vjeronaučnog sastanka koji se odvijao po načelu grupnog rada. Prisutni kandidati za svećenike razdijelili su djecu u manje skupine i pojedinačno ispitivali djecu već spomenute molitvene i katekizamske obrasce kao i druge katekizamske obrasce iz drugog poglavlja prvog dijela Bonačićevog katekizma, naime: glavna otajstva vjere, čine vjeré, ufanja i ljubavi, zatim čin kajanja i obrazac Ispovijedam se.

Treći dio vjeronaučnog sastanka predvodio je župnik ili kapelan, premda nije bilo isključeno da to učini i netko drugi za to »podobni« (123,8). Njegova je dužnost bila da »tomači dicit po načinu od razgovora ono ča se uzdrži u drugemu i trećemu dilu« katekizma (123,9). Bonačić prepušta slobodnom izboru vjeroučitelja odluku o tome koje će gradivo tumačiti okupljenima, ali traži da se ne mijenjaju naznačena pitanja

i odgovori. U tumačenju je korisno »nadodati čagodir za bolje uglaviti one stvari« koje sadrži sam katekizam. Takva nadodavanja vjeroučitelj odabire po svom nahođenju. Bonačić ga potiče da se trudi povezati vjeronaučno gradivo drugog i trećeg dijela katekizma s temeljnim vjerskim obrascima. Također poznaje i didaktički zakon postupnosti pa upozorava da od manje djece treba tražiti manje znanja, a od veće više (124,12). Isto tako razlikuje u samom vjeronaučnom gradivu ono što je neophodno potrebno znati od onoga što je potrebno, a upozorava da ima i gradiva koje je »moguće i ostaviti« (123,11).

Zaključni ili četvrti dio vjeronaučnog sata opet se odvijao u zajedničkom ponavljanju sve djece spomenutoga drugog poglavlja katekizamskih obrazaca iz prvog dijela *Nauka kršćanskog*. tj. onih obrazaca i molitava koje su djeca već provjerila u manjim skupinama.

U odredbama za katehizaciju odraslih Bonačić otkriva svoje bogato pastoralno iskustvo i dobro poznavanje ponašanja odraslih ljudi. Predvidio je zapravo četiri načina vjeronauka za odrasle.

Prvi je najjednostavniji i sastoji se u zajedničkom recitiranju molitvenih i katekizamskih obrazaca prvog dijela svog katekizma, tj. istog sadržaja koji su i djeca trebala znati naizust (124,1).

Drugi način katehizacije odraslih predviđa posebna okupljanja odraslih vjernika u crkvu, i to »po večernji a pri(je) Ružaria«, da ondje prisutni slušaju kako će se pred okupljenima međusobno ispitivati dva »diaka«. Na predmet takvog ispitivanja spadalo je gradivo drugog i trećeg dijela *Nauka kršćanskog*. Tom zgodom je i svećenik trebao tumačiti spomenute sadržaje, a Bonačić ga potiče da bi bilo vrlo dobro »često-krat praviti događaje i čuda od Boga učinjena, ča mi zovemo ezemie (primjeri), jerbo ove stvari ostaju u glavi« (125,4).

Treći oblik vjeronauka za odrasle zamislio je Bonačić kao natjecanje u vjeronaučnom znanju djece pred roditeljima. Naravno, za takvo natjecanje valja izabrati najbolje vjeroučenike, zatim ih pohvaliti i nagraditi. Tako će onda bolje učiti sama djeca, a roditelji će ih na to poticati (126,6). Bonačić savjetuje da vjeroučitelj dijeli djeci kakvu uspomenu kao nagradu za redovito dolaženje na vjeronauk, i to svakom djetetu, npr. »jednu Gospicu, kako mi zovemo« (124,13), a uspješnijoj djeci treba udijeliti i druge darove da se »u ostalih ubudi želja za učiti« (124,14).

Četvrti način kako će se odrasli utvrditi u svom vjerskom znanju povezuje Bonačić s ovim natjecateljskim duhom pa se nada da će on iz crkve prijeći u domove gdje će roditelji poticati djecu da pred njima i ostalima čitaju i uče katekizam: »tako bi se učili mnozi i sijala bi se Božja rič s velikom koristju dušah krstjanskih« (125,6).

Te upute o katehizaciji odraslih Bonačić zaključuje s napomenama i upozorenjima da nije uputno odrasle javno ispitivati vjeronaučno gradivo (125,5), a primjenu spomenutih četiriju načina katehizacije valja određivati u skladu s mogućnostima u pojedinoj župi i kraju (125,7).

Vjeronaučna metodika Bonačićevog *Nauka kršćanskog* barem djelomično usvaja katehetsku metodiku koja je sredinom 18. st. bila uobičajena u susjednoj Italiji. Bonačić ju je mogao ondje upoznati i prihvatiti, jer su u Italiji postojali propisi o okupljanju djece na vjeronauk putem posebnih procesija, a rad s djecom u manjim skupinama osobito su razvijale bratovštine kršćanskog nauka sa svojim »učiteljima« i »učiteljicama«. U Italiji nisu također bila nepoznata natjecanja u znanju među vjeroučenicima,⁵ a svakako su bila takva natjecanja u skladu s onovremenim školskim i izvanškolskim javnim raspravama.⁶

Samom Bonačiću valja pripisati u osobitu zaslugu što je elemente te školske i vjeronaučne metodike prilagodio crkvenim i društvenim mogućnostima u južnoj Hrvatskoj, jer zasade talijanske katehetske metodike nije bilo moguće neposredno provesti niti u dijelu Dalmacije koji je stoljećima bio pod venecijanskom vlašću, a još manje u krajevima koji su netom bili oslobođeni od turske vlasti. Tako Bonačić umjesto bratima bratovštine kršćanskog nauka koristi kandidate za svećenike i sposobnije vjeroučenike.⁷

Još više je Bonačić pokazao smisla za metodiku uredbama o katehizaciji odraslih ponudom skupa andragoških uputa. One otkrivaju Bonačićevo poznavanje psiholoških zakonitosti kod odraslih i njegovo snalaženje da to poznavanje izrazi u provedbenim uputama. Upravo zbog tih uputa Bonačiću pripada časnno mjesto među pionirima vjerskog obrazovanja odraslih u Crkvi kod Hrvata, a njegov *Nauk kršćanski* ostaje značajan dokumenat katehetskih napora i dostignuća onoga vremena na području Hrvatske pod vlašću Venecije, posebno na južnodalmatinskim otocima.

⁵ Isto djelo, 108, 109.

⁶ Katehetske rasprave vodile su se i u drugim hrvatskim krajevima. Tako je 1738. Juraj Muliš vodio u Zagrebu u crkvi sv. Katarine pred biskupom Jurjem Branjugom takvu raspravu, a »kršćansku nauku tako složenu u mnoge teze« je zatim objavio u osobitom katekizmu (usp. I. FUČEK: Književni rad Jurja Muliša, u: *Vrela i prinosi*, 14[1983], 11-13).

⁷ Biskupijska sinoda šibenske biskupije donosi 1602. odluku da su svi župnici te biskupije dužni nedjeljama i blagdanima poslije podne držati djeci vjeronauk. Ista sinoda je zaključila da se u šibenskoj stolnoj crkvi osnuje bratovština kršćanskog nauka (usp. K. STOŠIĆ: *Iz povijesti kršćanskog nauka u šibenskoj biskupiji*, u: *Kršćanska škola*, 40(1936), 86). Na žalost nije poznato da li je spomenuta odluka o osnivanju bratovštine kršćanskog nauka uistinu provedena. Bonačić očito ne smatra da se može pouzdati u djelotvornu pomoć članova takvih bratovština, ako su i postojale u njegovo vrijeme po Dalmaciji.